

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

Վ Ա Ր Ք

ԱՒԳՈՍՏԻՆՈՍ ԲԱԶԵՆՑ ՀԱՅԱՆԱՍԻՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻՆ

ՅԱԽԵԼՈՒԱՄ՝ ԱՆՏՈՆ ԳԱՀԱՆԱՅ ԱՊՐԱԿՈՒՆԵՅԻ

(ԱՆՏԻՊ ՁԵՌԱԳԻՐԳ)

Պարիսի Ազգային Մատենադարանին հայերէն ձեռագիրներէն թիւ 3, Supplément arménien, զոր մեւ. ք թիւ 10 համարով նկարագրած ենք «Բաւնասէր»ի ներկայ պրակին մէջ, կը պարունակէ՝ ի միջի այլոց՝ շատ կարեւոր եւ հետաքրքրական տեղեկութիւններ Շահաբբասի արչաւանքին վրայ, Հայր (կամ՝ ինչպէս գրիչն ինքզինքը կը կոչէ՝ Յրայ=Եղբայր) Աւգոստինոս Բաջենցի կատարած ուղեւորութեան վրայ եւ Հ. Անտոն Ապրակունեցւոյ դեսպանութեան վրայ, զոր ստանձնած էր վերջինս Պարսից Շահէն՝ Յրանսայի Լուի ԺԴ թագաւորին համար։ Այս ձեռագրերն՝ որչափ գիտենք, տակաւին անտիպ կը մնան, եւ միայն Ֆրանսերէն թարգմանութեամբ մը հրատարակած է Բրոսէ, Պարիսի Ասիական ընկերութեան Օրագրին 1837 Մարտի եւ Մայիսի պրակներուն մէջ*։ Արդ հայերէնագէտ Բրոսէի այս աթիւ գրած մէկ ընդհանուր տկնարկը՝ մեր երկրի Ժէ դարու վիճակին վրայ՝ միասին կցելով կը հրատարակենք նոյնութեամբ, առանց փոփոխութիւն մտցնելու թէ՛ միոյն եւ թէ՛ միւսին մէջ։

(*) Journal Asiatique, 1837 Mars, pp. 209—245 et Mai, pp. 401—421.

Նկատելի է թէ հակառակ Հ. Աւգոստինոսի լռութեան, Հ. Անտոն կը պատմէ՝ թէ Աւգոստինոս արքեպիսկոպոսութեան աստիճանին բարձրացած է եւ կարգուած վանահար Նախիջեւանի վանքին (1627—1653) : Փափագողք աւելի տեղեկութիւններ կրնան գտնել Բաջենցի մասին Գեորգի. Հ. Ղեւոնդ Վ. Ալիշանի «Սխական» պատուական գրոց մէջ, էջ 334—335: Իսկ ինքն Հ. Անտոն՝ Յրանսայի թագաւորէն 1000 ֆրանկ ստացած է իր ճանապարհի ծախուց համար, Արտաքին Գործոց նախարար Arnaud de Pomponneի ձեռքով, եւ պալատական կառքով առաջնորդուած է յարքունիս, ինչպէս կը նկարագրէ Scriptores ord. Praed. գրութիւնն, էջ 653 :

Կարեւոր կը համարենք աւելցունել նաեւ հոգ Բաջենցի նախորդ եւ յաջորդ եպիսկոպոսներու մէկ ցանկն, հետեւելով մեր սիրելի Նահապետին յիշեալ համագրութեան, էջ 388 :

1607—1620 Մատթէոս Երազմոս հայ :

1621—1627 Պօղ. Մարիա Զիտտադինոյ բուլոնիացի :

1627—1653 Օգոստինոս Բաջենց :

1653 . . . Յակոբ Ընտրեալ ի Հայոց :

1654—1664 Պօղոս Փիլրոմալի :

Կ. Յ. Բ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎԻՃԱԿԸ ԺԷ ԴԱՐՈՒՆ ՄԷՁ

ԺԷ դարուն սկիզբը՝ Վրաստան եւ հայկական նահանգաց մեծագոյն մասը Թուրքաց ձեռքն էին : Բայց այս նահանգներուն հին պետերը պարսկաստանի փախստականներ էին, որոնք կը գրգռէին Շահաբքաս Ա նորէն ձեռք առնուլ պատերազմը : Սալմաստի փաշան, Ղազի խան, Օսմանեանց դէմ ապստամբելով, վերջապէս Շահաբքաս իր մտադրութիւնն ի գլուխ հանելու որոշումը տուաւ : Նուաճեց զԴավրէժ եւ զՆախիջեւան (1604 թուին), եւ բանակեցաւ Երեւանի առջեւ, միշտ հոգ տանելով պաշարեալներու առաջին հարուածին դէմ հանել Հայերն ու Վրացիները, զորս իր երկիրը կանչած էր կամ թէ վարպետութեամբ մը արքունիքը հրաւիրած : Շատերը կ'իյնային հոն : Երեւան ինն ամսէն միայն յանձնուեցաւ : Այս ժամանակամիջոցին մէջ Շահաբքաս իր հրամանատարներուն միջոցաւ նուաճեց Կարնոյ, Բասենոյ եւ Խնուսայ գաւառներն եւ Հայաստանի արեւմտեան ուրիշ մասերն, ուսկից մեծ բազմութեամբ գերիներ տարաւ :

Նախիջեւանի բնակչաց հետ բաւական անուշութեամբ վարուեցաւ եւ արտօնութիւն տուաւ անոնց որոնք կ'ուզէին մեկնիլ : Բայց շատերը